

UDK 341.018(569.4)
Bibliid 0543-3657, 75 (2024)
God. LXXV, br. 1190, str. 187–204
Pregledni rad
Primljen: 30.1.2024.
Prihvaćen: 26.2.2024.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2024.75.1190.8
CC BY-SA 4.0

*Nikola STANKOVIĆ*¹

Otvorena pitanja međunarodnog statusa Palestine

SAŽETAK

Rad analizira složeno mesto Palestine u modernoj međunarodnoj zajednici. Uvodne napomene stvaraju neophodan okvir unutar kojeg se u radu sprovodi analiza i sačinjene su od složenog istorijskog konteksta i osvrta na teorije priznanja u međunarodnom javnom pravu. Centralna analiza počiva na dve činjenice. Prva posmatra Palestinu u kontekstu multilateralne diplomatije – analizirajući njene odnose sa Ujedinjenim nacijama, Evropskom unijom, ali i UNESKOM. Druga je okrenuta složenoj sudskoj praksi na međunarodnom planu, pre svega kroz odnos sa Međunarodnim krivičnim sudom i implementacijom Rimskog statuta, kao i sa Međunarodnim sudom pravde, isključivo kroz predstojeći postupak donošenja savetodavnog mišljenja koje je zatražila Generalna skupština i koje će, neminovno, morati da posveti pažnju i pitanju međunarodnog statusa Palestine.

Ključne reči: Palestina, multilateralna diplomatija, Međunarodni krivični sud, Rimski statut, Međunarodni sud pravde.

¹ Asistent, Pravni Fakultet, Univerzitet u Beogradu. E-mail: nstankovic@ius.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0009-0003-4214-7748>.

Teaching Assistant, Faculty of Law, University of Belgrade.

Open questions about the international legal status of Palestine

SUMMARY

The paper analyses the complex position of Palestine in the modern international community. Introductory remarks create the necessary framework within which the analysis is carried out, and they consist of both the complex historical context and references to theories of recognition in international public law. The central analysis rests on two facts. The first observes Palestine in the context of multilateral diplomacy, analysing its relations with the United Nations, the European Union, and UNESCO. The second focuses on complex judicial practice on the international level, primarily through the relationship with the International Criminal Court and the implementation of the Rome Statute, as well as with the International Court of Justice, exclusively through the upcoming procedure of issuing an advisory opinion requested by the General Assembly, which will inevitably have to pay attention to the question of the international legal status of Palestine.

Keywords: Palestine, multilateral diplomacy, International Criminal Court, Rome Statute, International Court of Justice.

Uvodne napomene

Međunarodnopravni status, naročito u modernoj međunarodnoj zajednici, možemo posmatrati iz dvojakog ugla: pozicije javnih međunarodnih organizacija kao oličenja multilateralne diplomatije i država članica međunarodne zajednice prema Palestini, ali i na drugom mestu sudske prakse u pogledu njenog statusa.

Palestina obuhvata istočne obale Sredozemnog mora, preciznije delove modernog Izraela, pojasa Gaze i Zapadne obale reke Jordan.² Reč je o regionu koji nosi posebno svetovno značenje za jevreje, hrišćane i muslimane.³ Zaključenjem mirovnog ugovora iz Lozane i raspadom Otomanskog carstva, između ostalog, formirani su Palestina, Irak i Sirija.⁴ Pojedine odredbe ugovora navedene teritorije označavale su kao države.⁵ Zanimljiv je član 9. XII protokola koji je obezbedio kontinuitet obaveza na osnovu koncesija koje su date od strane Otomanskog carstva, jer je išao u prilog tome da su se nad

² "Palestine", Britannica, <https://www.britannica.com/place/Palestine>, 24/10/2023.

³ Ibid.

⁴ John Quigley, "Palestine Statehood and International Law", https://www.globalpolicyjournal.com/sites/default/files/Quigley%20-%20Palestine%20statehood%20and%20international%20law%2001.13_0.pdf, 24/10/2023, 1.

⁵ Ibid.

ovom teritorijom formirale države.⁶ Kasnije je tumačenje ovog člana bilo, između ostalog, predmet sporenja pred Stalnim sudom međunarodne pravde koji je potvrdio da je Palestina sukcesor Turske.⁷ Sud je jasno istakao da taj status nije promenjen ni činjenicom da je reč o teritoriji koja je pod mandatnom vlašću Velike Britanije na osnovu aranžmana sa Društvom naroda.⁸

Generalna skupština Organizacije Ujedinjenih nacija (OUN) 1947. godine donela je rezoluciju 181 (II) kojom je pozivala na stvaranje dve države na ovom geografskom području – Izraela i Palestine.⁹ Jerusolim je stavljen pod poseban međunarodnopravni režim.¹⁰ Režim je podrazumevao formiranje *corpus separatum*-a kojim će upravljati administrativna vlast Starateljskog saveta.¹¹ Rezolucija je predvidela formiranje posebne komisije od strane Generalne skupštine koja će, po dolasku u Palestinu i u skladu sa planom iznetim u rezoluciji, pristupiti implementaciji mera za kreiranje granica arapske i jevrejske države, ali i grada Jerusalima.¹² Takođe, predviđeno je da ista komisija, što je moguće pre, pristupi osnivanju i koordiniranju specijalnih tela, tzv. Privremenih državnih saveta u obe države.¹³ Ukoliko ovaj zadatak ne bude ostvaren do prvog aprila 1948. godine o tome će biti obavešten Savet bezbednosti.¹⁴ Komisija bi, po osnivanju ovih organa, naložila da pristupe osnivanju upravnih organa, kako državnih tako i lokalnih.¹⁵ Po ukidanju starateljske vlasti, navedeni organi bi privremeno i postepeno bili odgovorni za vršenje administrativne vlasti sve do uspostavljanja nezavisnosti država.¹⁶

Izrael je u dva navrata 1948. i 1967. godine okupirao i aneksirao delove teritorije koji obuhvataju upravo Zapadnu obalu, Pojas Gaze i Istočni Jerusolim – čime je nastao sukob sa Palestinom.¹⁷ Tokom novembra, godine 1988, Palestinska oslobodilačka organizacija i Nacionalno veće Palestine proklamovali su deklaraciju o nezavisnosti Palestine.¹⁸ Ova deklaracija bila

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Tanvi Bhargava & Rebecca Cardoso, "An examination of Palestine's statehood status through the lens of the ICC Pre-Trial Chamber's decision and beyond", *New-York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 54, 2021, 1.

¹⁰ "Question of Palestine", General Assembly, <https://www.un.org/unispal/data-collection/general-assembly/>, 25/10/2023.

¹¹ A/RES/181(II), 29 November 1947.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Tanvi Bhargava & Rebecca Cardoso, "An Examination of Palestine's Statehood Status Through The Lens of the ICC Pre-Trial Chamber's Decision and Beyond", 14.

¹⁸ John Quigley, "Palestine Statehood and International Law", 4.

je prihvaćena u Generalnoj skupštini OUN rezolucijom 43/177 od 15. decembra iste godine.¹⁹ Rezolucija je pozvala na hitno i pravično rešavanje arapsko-izarelskog sukoba.²⁰ Pored toga, izraelske snage morale su da se povuku sa teritorije Jerusalima koji je bio okupiran od 1967. godine, ali da se obezbedi garancija bezbednosnih aranžmana za sve države u regionu, uključujući i one iz rezolucije 181.²¹ Rezolucija je pozvala i na slobodan pristup svetovnim mestima, religijskim zdanjima i područjima.²² Generalna skupština je ovom rezolucijom tražila i od Saveta bezbednosti da preduzme mere radi održavanja posebne mirovne konferencije za Bliski istok.²³ Naročito podvlačimo da je ovim aktom termin „Palestinska oslobodilačka organizacija“ zamenjen terminom „Palestina“ u sistemu OUN.²⁴

Valja spomenuti i Deklaraciju principa iz 1993. godine koju su putem pregovora iznedrili Izrael i Palestinska oslobodilačka organizacija.²⁵ Ova deklaracija, između ostalih tačaka daljih pregovora, navodi i potrebu utvrđivanja granica – a koje se kao institut međunarodnog prava u prvom planu vezuju za razdvajanje suvereniteta država.²⁶ Naredne godine je oslobodilačka organizacija Palestine formirala posebno telo (Palestinsku nacionalnu samoupravu) sa zadatkom da preuzme administrativnu kontrolu nad teritorijama sa kojih su se izraelske snage povukle.

Prema podacima od aprila 2022. godine – Palestinu kao državu priznalo je 138 država članica OUN i jedan posmatrač.²⁷ Dakle, očigledno je da većina međunarodne zajednice, kako politički tako i pravno podržava status države Palestine.

Navedene okolnosti stvorile su jedan od najozbiljnijih izazova za moderni poredak koji pokušava da izgradi OUN.

Priznanje države u međunarodnom pravu, kao njegovog centralnog subjekta, predstavlja jedno od izuzetno složenih pravno-političkih pitanja savremene međunarodne zajednice, na koje ona do danas nije definitivno odgovorila upravo iz razloga što je to jedno od uporišta političko-normativnog sukoba u biću međunarodnih odnosa. U tom smislu, teorija priznanja je prožeta dvema teorijama – deklarativnom i konstitutivnom teorijom. Deklarativna teorija počiva na premisi da ukoliko entitet ima

¹⁹ A/RES/43/177, 15 December 1988.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ John Quigley, "Palestine Statehood and International Law", 2.

²⁶ Ibid., 2.

²⁷ "Countries that Recognize Palestine 2024", World Population Review, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-that-recognize-palestine>, 25/10/2023.

elemente suverene vlasti, utvrđene teritorije i postojanog stanovništva, onda taj entitet prerasta u državu.²⁸ Akt priznanja je u tom smislu samo konstatacija nastanka nove države u skladu sa uslovima koje potvrđuje međunarodno pravo.²⁹ S druge strane, konstitutivna teorija ovim elementima pridodaje i akt priznanja od strane drugih država članica.³⁰ Ovo je rezultat realne politike i neprestane borbe država za realizaciju sopstvenih interesa. Ova teorija je potekla još od Ancilotija i Kelsena.³¹ Lauterpaht, međutim, konstruiše teoriju koja bi predstavljala neko srednje rešenje, a po kojoj onda kada države ispune uslove državnosti predviđene međunarodnim pravom, ostale države imaju obavezu da ih priznaju.³² Ova teorija, prožeta elementima obe prethodno navedene teorije, uvažava realnosti državotvornog procesa koji se nekada obavlja vanpravnim sredstvima i pokušava da ta sredstva podvrgne supremaciji međunarodnog prava.³³ U tom smislu, reč je o tzv. mešovitim ili kompromisnim teorijama.³⁴ Praksa, nažalost, svedoči o tome da su slučajevi u kojima države, pa čak i sama Organizacija Ujedinjenih nacija, uspeju da se izdignu iznad političkih interesa i ostanu u okvirima zakonitosti – retki.³⁵ Svakako, suverena vlast je osnovni konstitutivni element države, dok su teritorija i stanovništvo imanentni i nedržavnim entitetima.³⁶ U tom smislu, determinisanje ovog elementa državnosti je od presudne važnosti.

Nema dileme Palestina predstavlja gotovo školski primer entiteta koji je u svojevrsnom procepu – jer niti se može do kraja osloniti na deklarativnu teoriju koja je teorijski prihvatljivija jer postoje ozbiljna pitanja u pogledu suverene vlasti kao konstitutivnog, kvalifikatornog elementa državnosti, ali ni na konstitutivnu teoriju koja je posledica političke realnosti moderne međunarodne zajednice jer postoje jaki opozicionari njenoj državnosti – pre svega Sjedinjene Američke Države (SAD). Primena Lauterpahtovog pristupa samo još više podvlači navedene nedostatke i stavlja ih u jedan odnos u

²⁸ Videti: Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2023, 193.

²⁹ Ibid., 193.

³⁰ Ibid., 193.

³¹ Adhiraj Lath & Abhinav Jena, "The Lauterpacht Doctrine: An Objective Attempt Towards State Recognition?", *Berkley Journal of International Law*, <https://www.berkeleyjournalofinternationalallaw.com/post/the-lauterpacht-doctrine-an-objective-attempt-towards-state-recognition#:~:text=Lauterpacht%20formulated%20an%20intermediate%20position,a%20duty%20to%20grant%20recognition,25/10/2023>.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, 194.

³⁵ Ibid., 196.

³⁶ Ibid., 159.

kojem se oni samo međusobno naglašavaju, udaljavajući Palestinu od jasnog odgovora na statusno pitanje.

Očigledno je posredi vrlo složeno pitanje, kako za teoriju tako i praksu međunarodnog prava. Zbog specifičnog geopolitičkog položaja oba entiteta – od imperativnog je značaja bolje razumevanje pravnog statusa Palestine, njenog odnosa sa Izraelom, ali i najaktuelnijih koraka koje je međunarodna zajednica preduzela kako bi se ovaj kompleksan problem ne samo bolje razumeo u predvorju međunarodne zajednice već i kako bi se konačno razrešio, a međunarodni mir i bezbednost kao jedan od stubova poretka OUN očuvao. U nastavku rada autor će nastojati da razmotri ove činjenice, ostajući pritom u primarnom domenu međunarodnog statusa Palestine.

Status u kontekstu multilateralne diplomatije

Multilateralni kontekst, naročito u smislu pozicije i odnosa Palestine i OUN, u sebi integriše pitanje kreiranja država kao subjekata međunarodnog prava. Reč je u kreiranju država kroz delovanje međunarodnih organizacija i konvencija koje one zaključuju.³⁷

Zahtevi za članstvo u Svetskoj zdravstvenoj organizaciji i UNESCO-u koji su usledili po proglašenju nezavisnosti odbijeni su usled pretnji SAD-a o ukidanju doprinosa ovim organizacijama.³⁸ Međutim, uprkos pretnjama (koje su posle i ostvarene kroz ukidanje finansiranja) 2011. godine Palestina postaje član potonje organizacije.³⁹ Sa 107 glasova za, 14 protiv i 52 uzdržana – Palestina je postala 195. članica ove organizacije.⁴⁰ Ovaj čin sadrži specifičnu diplomatsku težinu i politički značaj. Naime, UNESCO ima posebnu proceduru različitih nivoa zaštite za mesta koja oceni kao deo svetskog kulturnog nasleđa.⁴¹ Reč je o proceduri koja se pokreće na zahtev država.⁴² SAD su glasale protiv i naposljetku istakle da je primanje Palestine u UNESCO preuranjeno i da podriva zajednički cilj postizanja mira na Bliskom istoku.⁴³ Ovi diplomatski potezi Palestine u funkciji su jačanja njenog položaja u kontekstu OUN, iako je reč o specijalizovanim agencijama koje, iako su formalno deo strukture UN, imaju efektivnu autonomiju i sopstvene

³⁷ Jure Vidmar, "Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood", *Chinese Journal of International Law*, Vol. 12, No. 1, 20, DOI: 10.1093/chinesejil/jmt011.

³⁸ John Quigley, "Palestine Statehood and International Law", 23.

³⁹ Ibid., 4.

⁴⁰ Larry D. Johnson, "Palestine's Admission to UNESCO: Consequences within the United Nations", *Denver Journal of International Law and Policy*, Vol. 40, No. 1, 118.

⁴¹ Ibid., 5.

⁴² Ibid., 5.

⁴³ Larry D. Johnson, "Palestine's Admission to UNESCO: Consequences within the United Nations", 118.

procedure prijema država članica.⁴⁴ Ustavni akt ove organizacije propisuje da države nečlanice OUN mogu biti primljene u organizaciju ukoliko, na preporuku Izvršnog odbora, imaju potvrđan glas od strane dve trećine država članica Generalne konferencije.⁴⁵ Po stupanju u članstvo UNESCO-a, Palestina je izjavila da će nastaviti sa naporima da stekne svojstvo člana i ostalim specijalizovanim agencijama.⁴⁶ Naravno, ključni uslov u ovom diplomatskom pohodu ležao je u dobijanju članstva u onim organizacijama gde status člana OUN nije bio jedan od uslova za prijem.⁴⁷ Međutim, ubrzo potom se od ovog diplomatskog kursa odustalo, a usled pretnji SAD da će UNESCO-u uskratiti finansiranje, ali i svakoj agenciji koja primi u članstvo Palestinu.⁴⁸ Zanimljivost je da su prilikom pristupanja Palestine ovoj agenciji SAD izjavile da nisu protiv državnosti Palestine kao takve, već da su protiv toga da se to pitanje rešava mimo bilateralnih pregovora sa Izraelom, a što nas vraća na uvodne napomene o odnosu konstitutivne i deklarativne teorije priznanja države.⁴⁹

OUN su rezolucijom 67/19 Generalne skupštine od 29. novembra 2012. godine, Palestini potvrdile status države posmatrača ne dovodeći u pitanje stečena prava, privilegije i ulogu Palestinske oslobodilačke organizacije u Ujedinjenim nacijama kao predstavnika palestinskog naroda, u skladu sa njenim relevantnim rezolucijama i praksom, mada se neformalno taj status tretira gotovo kao status države članice.⁵⁰ Iako ovo nije prva rezolucija koja je nastavila da analizira pitanje statusa Palestine, u modernom kontekstu jeste izuzetno relevantna, te će fokus analize rezolucija upravo počivati na njoj.⁵¹

Predsednik Palestine Mahmud Abas (*Mahmoud Abbas*) o ovoj rezoluciji, između ostalog, rekao je da predstavlja „krštenicu“ Palestine kao države.⁵² Pored navedenog, ona je potvrdila pravo palestinskog naroda na samoopredeljenje i nezavisnost u okviru države Palestine.⁵³ Rezolucija je zadržala viziju dve države i apelovala na hitan nastavak pregovora u okviru mirovnog procesa na Bliskom istoku.⁵⁴ Apel je bio upućen i državama

⁴⁴ Brett D. Schaefer, „What Palestinian Membership Means for UNESCO and the Rest of the United Nations”, The Heritage Foundation, https://thf_media.s3.amazonaws.com/2011/pdf/bg2633.pdf, 26/10/2023, 2.

⁴⁵ Ibid., 3.

⁴⁶ Ibid., 2.

⁴⁷ Ibid., 4.

⁴⁸ Ibid., 4-5.

⁴⁹ Ibid., 4.

⁵⁰ John Quigley, „Palestine Statehood and International Law”, 6.

⁵¹ „Question of Palestine”.

⁵² Jure Vidmar, „Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood”, 19.

⁵³ A/RES/67/19, 29 November 2012.

⁵⁴ Ibid.

članicama, ali i specijalizovanim agencijama da pruže neophodnu podršku narodu Palestine u procesu ostvarivanja prava na samoopredeljenje, nezavisnost i slobodu.⁵⁵

Međutim, dovođenjem Palestine u odnos sa ostalim državama i stvaranjem mogućnosti da se preduzimaju radnje koje su karakteristične za države – ne znači automatski da je reč o državi.⁵⁶ Ovim je samo izvršena formalizacija statusa kakav je Palestini priznat ranije u praksi.⁵⁷ Sticanju statusa posmatrača prethodio je neuspešni pokušaj Palestine da postane članica OUN. Naime, SAD su bile oštro protiv toga i u okviru Saveta bezbednosti zaustavile su postupak prijema.⁵⁸ Međutim, nesporno je da Savet bezbednosti ima viziju postojanja dve države na ovom području – Izraela i Palestine, a što je potvrđeno još rezolucijom Saveta bezbednosti 1397 od 12. marta 2002. godine.⁵⁹ Vrlo je važno spomenuti i rezoluciju 2334 od 23. decembra 2016. godine kojom je Savet bezbednosti označio formiranje izraelskih naselja na okupiranoj teritoriji Palestine za tešku povredu međunarodnog prava.⁶⁰ Formiranje ovih naselja smatrano je kao destabilišući faktor mirovnog procesa, ali i procesa formiranja države Palestine.⁶¹ Po samom donošenju prethodno navedene rezolucije Generalne skupštine, ali i neposredno nakon njenog usvajanja, u ovom organu se povela debata oko njene uloge u kontekstu diplomatskih pregovora između Palestine i Izraela.⁶²

Rezolucija 67/19 Generalne skupštine nije pravno obavezujući akt, ali raspolaže značajnim stepenom autoriteta i političkog uticaja. Međutim, u slučaju Palestine taj neformalni segment koji obitava u diplomatskoj areni nije toliko vezan za samu rezoluciju jer je i pre nje 132 države priznalo Palestinu kao suverenu državu.⁶³

Interesantan, ali i vrlo relevantan jeste i odnos Palestine sa Evropskom unijom (EU) kao supranacionalnom organizacijom. Gotovo pola veka EU je bila među vodećim akterima na međunarodnoj sceni koji su se zalagali za diplomatsko rešenje izraelsko-palestinskog konflikta.⁶⁴ Reč je o diplomatskim

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Jure Vidmar, "Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood", 40.

⁵⁷ Ibid., 40.

⁵⁸ Ibid., 40.

⁵⁹ "Background: The question of Palestine", UNCTAD: <https://unctad.org/topic/palestinian-people/The-question-of-Palestine>, 29/10/2023.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² John Quigley, "Palestine Statehood and International Law", 1.

⁶³ Jure Vidmar, "Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood", 41.

⁶⁴ Lisa Strömbom & Anders Persson, "The two-state impasse in Israel/Palestine – The EU caught between egalitarian norms and expansionist realpolitik", *Frontiers in Political Science*, Vol. 5, 2023, DOI: 10.3389/fpos.2023.1049938.

aktivnostima koje se vezuju još za Evropske zajednice.⁶⁵ Venecijanskom deklaracijom iz 1980. godine – Evropska unija je podržala koncept prava na samoopredeljenje palestinskog naroda.⁶⁶ Deklaracija je istakla da je došlo vreme za promociju i priznanje kako Izraela tako i legitimnih prava palestinskog naroda.⁶⁷ Ona je takođe videla važnu ulogu Palestinske oslobodilačke organizacije u pregovaračkom procesu.⁶⁸ Zalagala se za ideje međusobnog priznanja i za mir, a što je našlo svoje mesto u ključnim principima procesa iz Osla.⁶⁹ Ona je takođe u periodu od 1993. godine do 1997. godine bila najveći zasebni finansijer projekata namenjenih izgradnji demokratskih institucija na ovoj teritoriji.⁷⁰ Evropska unija je u tom smislu svoje spoljno delovanje usmerila u pravcu konstituisanja demokratskog režima koji neće dati povoda ni Izraelu, ali ni SAD kao njegovom najvećem savezniku, da ne učestvuje u pregovaračkom procesu.⁷¹ U tom smislu, diplomatski aparat EU je još od početka ovoga veka aktivan u odnosima sa Palestinom, kako posredstvom Visokog predstavnika, Specijalnog izaslanika tako i brojnih pojedinačnih inicijativa država članica EU.⁷² Normativni uticaj EU je bio toliko prisutan da se odrazio i na pristup i instrumente koje su implementirale i same SAD.⁷³ Iako je EU često zamerano da je ona pre bila finansijer nego aktivni diplomatski akter, ne može se osporiti njen značaj u celokupnom procesu.⁷⁴ Uostalom, 1999. godine je u Deklaraciji iz Berlina eksplicitno podržala ideju palestinske države koja počiva na pravu na samoopredeljenje.⁷⁵ Tri godine kasnije, Deklaracijom iz Sevilje, ona je po prvi put podržala rešenje dve države koje će počivati na granicama iz 1967. godine uz manje ispravke, ukoliko su stranke saglasne i to bude neophodno.⁷⁶ Ovim aktom je prvi put EU adresirala pitanje konačnog statusa

⁶⁵ Ibid., 5.

⁶⁶ Sanford R. Silverberg, "Diplomatic Recognition of States in Statu Nascendi: The Case of Palestine", *Tulsa J. Comp. & Int'l L.*, Vol. 6, No. 1, 21.

⁶⁷ "Venice declaration on the Middle East", United Nations, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-209872/>, 25/10/2023.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Lisa Strömbom & Anders Persson, "The two-state impasse in Israel/Palestine – The EU caught between egalitarian norms and expansionist realpolitik", 5.

⁷⁰ Sanford R. Silverberg, "Diplomatic Recognition of States in Statu Nascendi: The Case of Palestine", 42.

⁷¹ Natalie Tocci, "Does the EU Promote Democracy in Palestine?", in: *Democratisation in the European Neighbourhood*, Michael Emerson (ed.), Centre for European Policy Studies, 2005, 133.

⁷² Ibid., 135.

⁷³ Lisa Strömbom & Anders Persson, "The two-state impasse in Israel/Palestine – The EU caught between egalitarian norms and expansionist realpolitik", 5.

⁷⁴ Pogledati: Ibid., 5.

⁷⁵ Ibid., 5–6.

⁷⁶ Ibid., 6.

Jerusalima.⁷⁷ Godine 2009. Evropski savet je pozvao na imenovanje Jerusalima kao prestonice buduće palestinske države.⁷⁸ Međutim, kada je 2011. godine Palestina pokušala da postane članica OUN, brojne države članice nisu tu podršku prenele sa nivoa EU na nivo OUN – ona je zakazala.⁷⁹ Iako koncept „dve države“ deluje sve neubedljivije kako vreme odmiče, EU još uvek zastupa ovo rešenje.⁸⁰ Reč je o stavu koji je pronašao svoje mesto i u novoj diplomatskoj konstelaciji diplomatskog sistema Evropske unije oličene u pojačanoj ulozi Visokog predstavnika i Evropske službe za spoljnu akciju.⁸¹

Ukoliko bi putem članstva u međunarodnim organizacijama bilo moguće sticanje statusa države, onda bi se sprovodio svojevrstan „obrnuti inženjering“ u pogledu kreacije država i jedan proces koji se mora vezivati za deklarativnu teoriju, inherentno bi se otrgnuo ka konstitutivnoj teoriji i političkom procesu glasanja unutar međunarodnih organizacija, a što je slučaj kako u OUN tako i Unesku kao referentnim primerima.⁸² Ovo je vrlo opasno jer bi se onda entiteti koji ispunjavaju uslove predviđene deklarativnom teorijom mogli vrlo lako uskratiti za svoj status, a entiteti čiji su elementi državnosti sporni mogli uključiti kao subjekti, ili nešto vrlo blizu njima, u okvire moderne multilateralne diplomatije. Palestina je upravo dokaz ove realnosti.

Sudska praksa o međunarodnom statusu Palestine

Stalni sud međunarodne pravde Palestinu je označio kao sukcesora na istoimenoj teritoriji.⁸³

Međutim, od presudnog značaja ovde jeste odnos Palestine sa Međunarodnim krivičnom sudom, ali i odskora sa Međunarodnim sudom pravde. Palestinsko nacionalno telo, koje smo spominjali u prethodnim pasusima, 2009. godine je na osnovu člana 12(3) Rimskog statuta (Statut) putem deklaracije prihvatila nadležnost Međunarodnog krivičnog suda.⁸⁴ Navedeni član omogućava državi koja nije članica Statuta da retroaktivno

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid., 5–6.

⁷⁹ Ibid., 5–6.

⁸⁰ Ibid., 5–6.

⁸¹ “The European Union and Palestinians”, The Office of the European Union Representative of West Bank and Gaza Strip, UNRWA, https://www.eeas.europa.eu/palestine/european-union-and-palestine_en?s=206, 27/10/2023.

⁸² Jure Vidmar, “Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood”, 40.

⁸³ John Quigley, “Palestine Statehood and International Law”, 1.

⁸⁴ Sajjad Abbasi, “The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A Beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes”, *Iranian Review for UN Studies*, Vol. 45, No. 2, 2023, DOI: 10.22034/IRUNS.2023.168478, 24.

prihvati njegovu nadležnost.⁸⁵ Ovaj potez je usledio kao odgovor na prvi rat u pojasu Gaze tokom 2008. i 2009. godine.⁸⁶

Nakon što je ovaj tribunal odbio 2012. godine da preuzme nadležnost budući da Palestina nije član OUN,⁸⁷ ona je ponovila ovaj korak i 2015. godine referišući istom sudu u pogledu navodnih izraelskih zločina na teritoriji Palestine u periodu od 2014. godine.⁸⁸ Takođe, u skladu sa članom 125(2) Statuta deponovala je instrument i kod Generalnog sekretara UN.⁸⁹ Nakon ove deklaracije, iako nije uspostavljena obaveza u pogledu pridruživanja države Rimskom statutu, definitivno jeste u pogledu neophodne istrage situacije sadržane u deklaraciji.⁹⁰ Do kraja 2019. godine tužilac je utvrdio da su svi kriterijumi za utvrđivanje nadležnosti, a koji su postavljeni Statutom – ispunjeni.⁹¹ Međutim, tužilac je s obzirom na nedeterminisan status Palestine, na osnovu člana 19(3) zatražio mišljenje Sudećeg i Veća za vođenje prethodnog postupka.⁹² Ovaj zahtev se temeljio na brojnim pravnim i faktičkim problemima vezanim za ovu situaciju.⁹³ Reč je o stavu koji autor deli, te da jeste bio potreban viši normativni, ali uostalom i politički autoritet oličen u organima Suda koje smo naveli.

Sud je prihvatio nadležnost 2021. godine i utvrdio da Palestina, na osnovu rezolucije Generalne skupštine koju smo pominjali, i prava palestinskog naroda na samoopredeljenje, ali i činjenice da je u konkretnom slučaju reč o teritoriji koja potpada pod vlast države koja se obratila sudu – ima pravo da se pozove na član 12 Statuta.⁹⁴ Time je proces obraćanja Međunarodnom krivičnom sudu dug dvanaest godina okončan, a istraga o navodnim ratnim zločinima inicirana.⁹⁵ Ova odluka počiva upravo na

⁸⁵ Ibid., 24.

⁸⁶ Hakim Lamri, "Palestine and International Criminal Court, Prospects and Challenges for 2023", *Revue Européenne du Droit Social*, Vol. 59, No. 2, 98, DOI: 10.53373/ REDS.2023.59.2.015.

⁸⁷ Sajjad Abbasi, "The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A Beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes", 26.

⁸⁸ Margot Devlaminck, "The Israeli-Palestinian question Before The International Criminal Court: Does The Court have Jurisdiction?", Master Thesis, Ghent University, 2023.

⁸⁹ Sajjad Abbasi, "The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A Beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes", 24.

⁹⁰ Ibid., 24.

⁹¹ Hakim Lamri, "Palestine and International Criminal Court, Prospects and Challenges for 2023", 97.

⁹² Sajjad Abbasi, "The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A Beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes", 47.

⁹³ Hakim Lamri, "Palestine and International Criminal Court, Prospects and Challenges for 2023", 97.

⁹⁴ Sajjad Abbasi, "The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A Beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes", 47.

⁹⁵ Hakim Lamri, "Palestine and International Criminal Court, Prospects and Challenges for 2023", 100.

premissi da je Palestina odista država.⁹⁶ Vrlo važna napomena leži u rezonovanju suda da se njegova nadležnost prostire nad teritorijom pod istragom, iako Palestina nad tom teritorijom ne raspolaže suverenom vlašću.⁹⁷ Ono što je vrlo zanimljivo u ovom kontekstu, ali i apsolutno očekivano, jeste da je Izrael odbio da sarađuje sa Međunarodnim krivičnim sudom, iako je dobio zvanično pismo od strane tužioca, pozivajući se na činjenicu da on nije država članica Rimskog statuta.⁹⁸

Vrlo zanimljivo i aktuelno pitanje jeste i pitanje Međunarodnog suda (Sud) pravde u ovom kontekstu. U avgustu ove godine, Sud je uputio zahtev Generalne skupštine OUN za donošenje savetodavnog mišljenja u vezi pravnih posledica okupacije palestinskih teritorija od strane Izraela.⁹⁹ Naime, Generalna skupština je donela rezoluciju A/RES/77/247 u decembru prošle godine i postavila sledeća pitanja Međunarodnom sudu pravde: „Koje su pravne posledice kontinuirane povrede prava naroda Palestine na samoopredeljenje, a koje vrši Izrael, njegove prolongirane okupacije, naseljavanja i aneksije palestinske teritorije okupirane od 1967. godine, uključujući i mere usmerene na promenu demografske kompozicije, karaktera i statusa svetog grada Jerusalima i usvajanja povezane diskriminatorne legislative i mera?“¹⁰⁰ U tački (b), Generalna skupština nastavlja sa svojim pitanjem: „Kako pravne posledice politika i mera koje sprovodi Izrael utiču na pravni status okupacije i koje pravne posledice proizlaze za sve države i Ujedinjene nacije iz ovakvog statusa?“. Do 25. jula (do kada je bio utvrđen inicijalan rok), 55 država je poslalo svoje izjave povodom ovog pitanja, a sud je dozvolio još Senegalu i Zambiji da preda svoja mišljenja 28. jula i 3. avgusta. Ovo će biti jedno vrlo važno poglavlje u praksi Međunarodnog suda pravde koji se pitanjem Izraela i Palestine bavio poslednji put 2004. godine kada je utvrdio da su izraelske barikade bespravno postavljene, a naselja oformljena u suprotnosti sa međunarodnim pravom.¹⁰¹ Reč je o koraku o kojem se razmišljalo već nekoliko godina

⁹⁶ Sajjad Abbasi, "The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A Beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes", 47.

⁹⁷ Michelle Staggs Kelsall, "Between false messiah and symbolic politics: The International Criminal Court and the 'Situation in the State of Palestine'", *The Palestine Yearbook of International Law Online*, Vol, 23, No. 1, 2022, DOI: 10.1163/22116141_023010_005.

⁹⁸ Hakim Lamri, "Palestine and International Criminal Court, Prospects and Challenges for 2023", 102.

⁹⁹ "World Court says it has received U.N. request for opinion on Israel occupation", *Reuters*, 20 January 2023.

¹⁰⁰ "Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem (Request for Advisory Opinion No. 2023/55)", 23 October 2023.

¹⁰¹ "World Court says it has received U.N. request for opinion on Israel occupation".

unazad, ali koji je došao do tačke kuljanja usled diplomatske inertnosti, isključenosti SAD-a i izbora desno-orijentisane vlade u Izraelu.¹⁰²

O složenosti celokupne situacije i mestu Međunarodnog suda pravde u njoj možda i najplastičnije svedoče izjave stalnog posmatrača za Palestinu Rijada Mansoura (Riyad Mansour) koji smatra da je Izrael poprilično oštar prema Palestincima i da su oni kontinuirano meta njihovih napada i žrtve njihovih zločina.¹⁰³ U pogledu predmetnog savetodavnog mišljenja, između ostalog, izjavio je da se njegova delegacija intenzivno priprema za podnošenje dodatnih dokumenata Sudu.¹⁰⁴ Za 25. oktobar priprema se replika za Sud povodom nekoliko izjava da se Sud u ovaj proces ne treba mešati u nešto što je očigledno politički, a ne pravni proces.¹⁰⁵

Takođe, Ujedinjeno Kraljevstvo (UK) se oštro usprotivilo savetodavnom postupku u pogledu Palestine i Izraela. Napisano na više od četrdeset strana, pravno mišljenje je oštro protiv izjašnjavanja Suda.¹⁰⁶ Između ostalog, UK je istakla da bi donošenje savetodavnog mišljenja negativno uticalo na spor koji je u suštini bilateralne prirode jer bi se o pitanju odlučivalo bez saglasnosti jedne od država u pitanju.¹⁰⁷ Potom, Sud nije opremljen neophodnim sredstvima kako bi mogao da prouči širok spektar složenih činjeničnih problema koji se odnose na celokupnu istoriju sukoba stranaka.¹⁰⁸ Dalje, savetodavno mišljenje bilo bi u suprotnosti sa postojećim sporazumima između stranaka u okvirima pregovora koje zastupaju UN.¹⁰⁹ Zatim, sam zahtev nije primeren jer postavlja pitanje tako da formira pretpostavku nelegalnog ponašanja Izraela.¹¹⁰ Autor deli mišljenje velikog dela međunarodne zajednice da je reč o mišljenju koje je, pre svega, politički motivisano. Naime, pitanje odnosa Izraela i Palestine jako dugo nije pitanje koje se svodi na bilateralni sukob već, kao što smo videli, privlači budnu i kontinuiranu pažnju čitave međunarodne zajednice. Potom, ne sme se izgubiti iz vida da je reč o savetodavnom mišljenju, te sud nije vezan klasičnim postulatima fakultativnog sudstva, jer nije reč o sudskom već

¹⁰² Hugh Lovatt, "After years of diplomatic inertia, what can the ICJ offer Palestinians?", <https://www.972mag.com/israel-icj-palestinians-occupation/>, 25/10/2023.

¹⁰³ Prema podacima Komiteta za neotuđiva prava palestinskog naroda. "Case Before International Court of Justice Will Expose Israel's Prolonged Illegal Policies, Permanent Observer Tells Palestinian Rights Committee", <https://press.un.org/en/2023/gapal1454.doc.htm>, 28/10/2023.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Bethan McKernan, "UK 'seeking to block ICJ ruling' on Israeli occupation of Palestine", *Guardian*, 24 August 2023.

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

savetodavnom postupku. Zatim, upitivati opremljenost i stručnost glavnog sudskog organa najveće svetske organizacije, čini se gotovo neumesnim. Ova teza dobija na posebnoj težini kada se uvaži činjenica da je plenarni organ OUN uputio ovo pitanje Sudu. Reč je o instituciji koja raspolaže izuzetnim stepenom formalnog i materijalnog autoriteta jer, s jedne strane, Poveljom je u članu 92 predviđen kao glavni sudski organ organizacije UN,¹¹¹ odnosno okuplja izuzetne stručnjake iz oblasti međunarodnog prava. Što se tiče kvaliteta i kompatibiliteta postojećih sporazuma između dva entiteta, očigledno je da se oni nisu pokazali kao efektivno sredstvo. Konačno, autor uviđa da postoji linija argumentacije u pogledu pretpostavke nelegalnog ponašanja Izraela, te je u tom smislu poželjno postavljati pitanja što je moguće neutralnije, jer se time pruža ne samo neophodan stepen uvažavanja entiteta na međunarodnoj sceni već se i Sudu daje neophodna širina u postupku iznedrivanja savetodavnog mišljenja.

Svakako, priroda akta koji bi iznedrio Međunarodni sud je savetodavna, te se ne bi moglo reći da bi sud donosio presudu koja raspolaže obavezujućim dejstvom. Dakle, time sud ne bi „rešio“ eksplicitno ništa, ali bi rasvetlio situaciju koja je od značaja za celu međunarodnu zajednicu i aktuelizovao bi problem novim dešavanjima, kako na vanpravnom tako i na faktičkom planu. Autor smatra da je ovo naročito važno kada se uzme u obzir sve lošija situacija na terenu po oba entiteta koja više nije u okvirima samo diplomatskog i konzularnog i humanitarnog prava, već zadire i u same temelje očuvanja ljudskih prava. Reč je o instrumentalizaciji visokog stepena moralnog i političkog autoriteta sudija, i njegovo stavljanje u funkciju iznedrivanja temeljne pravne analize koja bi mogla poslužiti kao jasan i aktuelan osnov za preduzimanje konkretnih pravni radnji koje bi mogle imati neposrednije i direktnije dejstvo. Dalje, uvideli smo iz ranijih pasusa da je stepen političke zainteresovanosti za ovo pitanje izuzetan i da je Generalna skupština, kao oličenje demokratske međunarodne zajednice, ta koja upućuje ovaj zahtev, te autor doživljava ovo pre kao nastavak delovanja organa OUN po ovom pitanju nego zauzimanje dijametralno suprotnih stavova koji bi podrivali dosadašnji učinak. Međutim, autor deli mišljenje da je pitanje formulisano na takav način da ostavlja prostor da se lako sklizne u označavanje Izraela kao isključivog krivca. Autor smatra da međunarodni odnosi i međunarodno pravo, kako bi se otrgli od mnoštva političkih interesa koji ih prožimaju, moraju na nivou organizacije OUN biti postavljeni neutralno. Naime, države članice će uvek, sasvim prirodno, čak i opravdano, težiti ostvarenju sopstvenih nacionalnih interesa. Zbog toga je, između ostalog, nauka diplomatskog i konzularnog prava toliko zastupljena u teoriji i praksi kao ključni instrument ostvarivanja ovih interesa. Stoga, autor smatra da je pitanje, preciznije tačka pod (a) mogla biti postavljena možda na

¹¹¹ „Povelja Organizacije Ujedinjenih nacija“, čl. 92, https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/povelja_un.pdf, 25/10/2023.

neutralniji način jednim potezom – formulisanjem prvog dela pitanja kroz pravne i faktičke radnje Izraela ostavljajući Međunarodnom sudu pravde da ih ispita i njihovu prirodu utvrdi. Autor je, međutim, utiska da se ovakva formulacija nije iskoristila kako bi se jasno stavilo do znanja Sudu da mora direktno i precizno ući u navedene tačke.

Konačno, studija bivšeg specijalnog izvestiona Majkla Linka (*Michael Lynk*), koju je predstavio Komitetu za neotuđiva prava palestinskog naroda, iznosi tri peremptorne norme međunarodnog prava koje bi utvrdile da li je Izrael ilegalno okupirao palestinske teritorije. On je istakao da je reč o pitanju koje u međunarodnoj zajednici nije tretirano kao lako.¹¹² Pritom, iako su brojni aspekti okupacije sami po sebi nelegalni, centralni cilj studije leži u determinisanju da li je okupacija sama po sebi nelegalna, i ako jeste – koje su posledice po sam Izrael, međunarodnu zajednicu ali i OUN.¹¹³

Prva peremptorna norma na kojoj studija počiva tiče se davanja odgovora na pitanje da li je država okupant pribegla aneksiji delova okupirane teritorije; da li je povredila pravo naroda na toj teritoriji na samoopredeljenje i da li sprovodi politiku diskriminacije ili aparthejda na toj teritoriji?¹¹⁴ Povreda neke od ovih normi bila bi indikator nelegalnosti okupacije, a povreda svih – jasan dokaz iste.¹¹⁵ Studija je zaključila da prema svim navedenim osnovima Izrael jeste okupirao ove teritorije i da je reč o pitanjima koja će definitivno doći pred Sud.¹¹⁶ Ono što je dodatno zabrinjavajuće jeste da je, a kako je Link napomenuo, studija pronašla paralele između situacije u Izraelu i situacije u Namibiji i aparthejda koji je tamo sprovodila Južnoafrička republika.¹¹⁷ Nakon diskusije unutar ovog komiteta, nacrt godišnjeg izveštaja Generalnoj skupštini je odobren i biće prezentovan tokom diskusije o „Palestinskom pitanju“ 28. novembra ove godine.¹¹⁸

Zaključak

Međunarodnopravni status Palestine predstavlja jedno vrlo složeno pitanje, a koje se nalazi u razdoru između pravnih i političkih elemenata moderne međunarodne zajednice. Teorijski posmatrano, u čisto deklarativnom smislu teško da se može govoriti o državi primarno usled pitanja jasne suverene vlasti na pomenutim teritorijama. Međutim, čak iako bi uvažili političke realnosti i složenu dinamiku moderne diplomatije, te dali

¹¹² Prema podacima Komiteta za neotuđiva prava palestinskog naroda.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Ibid.

i odgovarajući stepen značaja konstitutivnoj teoriji priznanja država u međunarodnom pravu, onda se argument u prilog državnosti Palestine nadograđuje jer, kao što smo rekli, veliki deo međunarodne zajednice jeste uvažio ovakav status Palestini, ako ništa kroz rezoluciju Generalne skupštine 67/19, ali i „viziju dve države“ Saveta bezbednosti. Saveznik ove vizije jeste i EU, iako je, nažalost, reč o podršci koja se, kao što smo videli, ne prenosi dobro sa nivoa EU na nivo njenih država članica.

Ukoliko bi se samo članstvo, ali i obim istog u međunarodnim organizacijama, uzelo kao presudan faktor u determinisanju država, onda bi se radilo o svojevrsnom obrnutom državotvornom inženjeringu koji je naročito opasan jer je plodno tlo za političke zloupotrebe i lobiranja.

Neretko se složena, politički osetljiva pitanja u međunarodnoj zajednici nametnu stvarnim životom i budu predmet prakse međunarodnog pravosuđa. Ni ovo pitanje nije izuzetak. U tom smislu, Međunarodni krivični sud jeste postavio premisu državnosti Palestine. Međutim, sve oči međunarodne zajednice će u narednom periodu biti uprte upravo u Međunarodni sud pravde i proces donošenja savetodavnog mišljenja o pitanju „Pravne posledice koje proizlaze iz praksi i politika Izraela na okupiranoj palestinskoj teritoriji, uključujući i istočni Jerusalim“. U ovom procesu, deluje da će Sud neminovno morati da se pozabavi i pitanjem međunarodnog statusa Palestine iz razloga što je reč o pitanju koje prožima gotovo sve aspekte egzistencije i funkcionisanja ovog entiteta, te da donošenje savetodavnog mišljenja neće moći da to pitanje zaobiđe. Čak i ukoliko se pitanje statusa otvori u manjoj meri, njegov značaj u savremenim okolnostima svakako nosi sa sobom izuzetnu težinu. Međutim, s druge strane, ne smemo izgubiti iz vida tradicionalnu podršku koju Izrael uživa od strane velikih svetskih sila, prvenstveno SAD-a. Sve dok je takav interes prisutan, predmetno pitanje biće izrazito prožeto političkim interesima koji, nažalost, nose sa sobom potencijal udaljavanja od poretka OUN.

Ovo, međutim, ne znači da Sud neće doneti savetodavno mišljenje u kojem dalje afirmiše status državnosti Palestine, jer za to postoje jasni presedani i stalnog Međunarodnog krivičnog suda, ali i pomenutog stava Generalne skupštine OUN, kao oličenja demokratske zajednice modernog čovečanstva. Uostalom, državnost Palestine leži i u samom konceptu i viziji „dve države“ koju zastupa Savet bezbednosti. Pritom, striktno teorijski posmatrano, nesporno je da postoje manjkavosti u pogledu konstitutivnih elemenata državnosti u slučaju Palestine, u protivnom bi pitanje njenog statusa bilo jasnije.

Zaključno, celokupan proces izraelsko-palestinskog pitanja mora se strogo vezati za institucije i mehanizme OUN, kako u pogledu rešavanja sukoba, a čime će se i konstitutivni elementi državnosti iskristalisati, tako i u kontekstu političke volje na nivou Saveta bezbednosti – da se proces prijema Palestine kao prisutnog diplomatskog aktera zaokruži statusom punopravnog člana.

Bibliografija

- Abbassi Sajjad, "The Decision of the International Criminal Court in the Palestine Situation: A Beginning in the Prevention of Impunity for Israeli Crimes", *Iranian Review for UN Studies*, Vol. 45, No. 2, 2023, DOI: 10.22034/IRUNS.2023.168478, 23–48.
- A/RES/181(II), 29 November 1947.
- A/RES/43/177, 15 December 1988.
- A/RES/67/19, 29 November 2012.
- "Background: The question of Palestine", UNCTAD: <https://unctad.org/topic/palestinian-people/The-question-of-Palestine>, 29/10/2023.
- Bhargava Tanvi & Rebecca Cardoso, "An examination of Palestine's statehood status through the lens of the ICC Pre-Trial Chamber's decision and beyond", *New-York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 54, 2021, 14–22.
- "Case Before International Court of Justice Will Expose Israel's Prolonged Illegal Policies, Permanent Observer Tells Palestinian Rights Committee", <https://press.un.org/en/2023/gapal1454.doc.htm>, 28/10/2023.
- "Countries that Recognize Palestine 2024", *World Population Review*, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-that-recognize-palestine>, 25/10/2023.
- Devlaminck Margot, "The Israeli-Palestinian Question before the International Criminal Court: Does the Court Have Jurisdiction?", Master Thesis, Ghent University, 2023.
- Johnson Larry D., "Palestine's Admission to UNESCO: Consequences within the United Nations", *Denver Journal of International Law and Policy*, Vol. 40, No. 1, 118–127.
- Kelsall Michelle Staggs, "Between false messiah and symbolic politics: The International Criminal Court and the 'Situation in the State of Palestine'", *The Palestine Yearbook of International Law Online*, Vol, 23, No. 1, 2022, DOI: 10.1163/22116141_023010_005, 156–177.
- Kreća Milenko, *Međunarodno javno pravo*, Pravni Fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2023
- Lamri Hakim, "Palestine and International Criminal Court, Prospects and Challenges for 2023", *Revue Européenne du Droit Social*, Vol. 59, No. 2, 98, DOI: 10.53373/ REDS.2023.59.2.015, 97–107.
- Lath Adhiraj & Abhinav Jena, "The Lauterpacht Doctrine: An Objective Attempt Towards State Recognition?", *Berkley Journal of International Law*, <https://www.berkeleyjournalofinternationallaw.com/post/the-lauterpacht-doctrine-an-objective-attempt-towards-state-recognition#:~:text=Lauterpacht%20formulated%20an%20intermediate%20position,a%20duty%20to%20grant%20recognition>, 25/10/2023.

- “Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem (Request for Advisory Opinion No. 2023/55)”, 23 October 2023.
- Lovatt Hugh, “After years of diplomatic inertia, what can the ICJ offer Palestinians?”, <https://www.972mag.com/israel-icj-palestinians-occupation/>, 25/10/2023.
- McKernanm Bethan, “UK ‘seeking to block ICJ ruling’ on Israeli occupation of Palestine”, *Guardian*, 24 August 2023.
- “Palestine”, Britannica, <https://www.britannica.com/place/Palestine>, 24/10/2023.
- „Povelja Organizacije Ujedinjenih nacija“, https://ius.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2020/10/povelja_un.pdf, 25/10/2023.
- Schaefer Brett D., “What Palestinian Membership Means for UNESCO and the Rest of the United Nations”, The Heritage Foundation, https://thf_media.s3.amazonaws.com/2011/pdf/bg2633.pdf, 26/10/2023, 2.
- Silverberg Sanford R., “Diplomatic Recognition of States in Statu Nascendi: The Case of Palestine”, *Tulsa J. Comp. & Int’l L*, Vol. 6, No. 1, 21–47.
- Strömbom Lisa & Anders Persson, “The two-state impasse in Israel/Palestine – The EU caught between egalitarian norms and expansionist realpolitik”, *Frontiers in Political Science*, Vol. 5, 2023, DOI: 10.3389/fpos.2023.1049938.
- Tocci Natalie, “Does the EU Promote Democracy in Palestine?”, in: *Democratisation in the European Neighbourhood*, Michael Emerson (ed.), Centre for European Policy Studies, 2005, 131–152.
- “The European Union and Palestinians”, The Office of the European Union Representative of West Bank and Gaza Strip, UNRWA, https://www.eeas.europa.eu/palestine/european-union-and-palestine_en?s=206, 27/10/2023.
- “Venice declaration on the Middle East”, United Nations, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-209872/>, 25/10/2023.
- Vidmar Jure, “Palestine and the Conceptual Problem of Implicit Statehood”, *Chinese Journal of International Law*, Vol. 12, No. 1, 20, DOI: 10.1093/chinesejil/jmt011, 19–41.
- “World Court says it has received U.N. request for opinion on Israel occupation”, *Reuters*, 20 January 2023.
- Quigley John, “Palestine Statehood and International Law”, https://www.globalpolicyjournal.com/sites/default/files/Quigley%20-%20Palestine%20statehood%20and%20international%20law%2001.13_0.pdf, 24/10/2023, 1.
- “Question of Palestine”, General Assembly, <https://www.un.org/unispal/data-collection/general-assembly/>, 25/10/2023.